

Sociálně tržní hospodářství – evropský koncepční vklad pro globální vizi 21. století

Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc. (Univerzita Karlova)

1. Kapitalismus s přívlastky a bez přívlastků

Před 50 lety jsem byl v Praze studentem politické ekonomie založené na Karlu Marxovi: jiná tu nebyla. Kapitalismus (2. ročník) nám byl podáván jako systém ve svém imperiálním období, předurčený k porážce v hospodářské soutěži se „socialismem“ (3. ročník). Realita se příkře rozcházela s ideologií. Podle dobového vtipu stál kapitalismus nad propastí a díval se dolů – na socialismus, který už byl na dně. Už jako absolvent jsem se dočkal konce snu o reformu – socialismu s lidskou tváří, po potlačeném Pražském jaru. Během dvou desetiletí normalizace jsme mohli vnímat jen přes hraniční dráty sousední „sociálně tržní hospodářství“ v Německu a Rakousku. Ale i ten omezený pohled stačil podle doc. Oty Turka k „podílu ekonomiky na pádu komunismu“. Sociálně tržní hospodářství se nejen jevilo, ale i bylo jak ekonomicky efektivnější, tak nakonec i sociálně citlivější než deklarovaný socialismus, který se snažil kapitál a soukromé vlastnictví vyvrátit z kořenů.

Po roce 1989 bylo možno konečně studovat, jaké jsou ideové základy sociálně tržního hospodářství u našich jižních a západních sousedů, a také – svobodu proměnit společnost a hospodářství podle těchto osvědčených vzorů. Ideologové a poté kormidelníci české transformace vykonali překvapivý manévř: nejprve se ani nemluvilo o potřebě opustit socialismus. Poté se objevila dichotomická koncepce – „od příkopu k příkopu“: chceme „kapitalismus bez přívlastků“! Sociálně tržní hospodářství bylo v Čechách lídry „pravice“ označeno za „třetí cestu vedoucí do třetího světa“. Má generace se rozdělila: patřil jsem k těm, kteří se věnovali „teorii“, více bylo těch, kdo vstoupili do politiky, a tedy „praxe“. Při přednáškách kurzu komparativních ekonomických systémů jsem vyslovoval svůj podiv nad tím, jak je možné házet „do jednoho pytle“ německé sociálně tržní hospodářství a „reálný socialismus“: jakoby ani nebylo rozdílu mezi SRN a NDR!!! (Jiné překvapení – související ovšem s tím předchozím – jsem zažíval, když mezi budovateli „kapitalismu bez přívlastků“ jsem rozpoznával tak mnohé, kteří ještě donedávna – aspoň navenek – ostentativně hájili „reálný socialismus“.)

Záslužnou osvětu u nás v té době konala Nadace Konráda Adenauera, která v překladech přinášela poznatky o principech, na kterých stojí sociálně tržní

hospodářství. A v této osvětě pokračuje dodnes (viz *Lexikon R. H. Hasse, H. Schneidera a K. Weigelta z roku 2008, a nedávný dokument Siegfrieda F. Frankeho a Davida Gregosze „Sociálně tržní hospodářství – Co to znamená?“* vydány česky v roce 2013). V křesťanských kruzích Česká křesťanská akademie iniciovala publikování řady brožurek „Ordo socialis“, s překlady předních německých autorů (viz *Joseph kardinál Höffner, Anton Rauscher, Manfred Spieker a další*).

V právě otevřeném hotelu Diplomat – symbolicky na Evropské třídě – se v Praze v samých začátcích transformace – konala výroční konference UNIAPAC, mezinárodní asociace křesťanských podnikatelů a manažerů. Jejím prezidentem byl katolík Michel Albert, ředitel největší francouzské pojišťovny Assurance Nationale, autor knihy „Capitalism contre capitalisme“. Podle Alberta začínala po pádu komunismu soutěž mezi kulturně a historicky podmíněnými modely – variantami kapitalismu, tedy soutěž o ten správný přívlastek (nikoliv soutěž mezi kapitalismem „bez přívlastku“ a s „přívlastkem“). Jako Francouz nakloněný evropské integraci založené na „irenickém vzorci“, myšlenke smíření, sloučil francouzský model s modelem německým do jednoho „rýnského modelu“. Má jazyková připravenost mne vedla k zájmu o francouzské indikativní plánování, ale i při jazykovém hendikepu mi stačily české překlady literatury o německém sociálně tržním hospodářství k přesvědčení, že teoreticky, konceptuálně je „rýnský model“ lépe „vyfutován“ z té německé strany Rýna. Až na jednu výjimku: a tou je politika na podporu rodiny; tam je francouzský model nesporně úspěšnější.

Sluší se informovat, že na české „pravici“ se kromě dominantního „modelu bez přívlastku“ vyskytovala i varianta s přívlastkem „sociální“ u KDU–ČSL, která se ve svých programových dokumentech vždy hlásila k sociálně tržnímu hospodářství. Pokud jde o reálnou politiku, byla jako menší koaliční strana většinou „převálcována“, z pragmatických důvodů ustupovala či nechala se zastrašit agresivitou dominujících zastánců vymazání sociálního přívlastku. A konečně třetí koaliční partner let 90. – „odpovědný za legislativu a privatizaci“, se ideově hlásil k „demokratickému kapitalismu“ amerického katolíka a neokonzervativce Michaela Novaka. Málo regulovaný liberální kapitalismus s řídkou sociální sítí – jak americké učebnice komparativních ekonomických systémů té doby charakterizovaly model „made in U. S.“ – nemohl být pro českou transformaci dobrým vodítkem, jako jím nebyly ani „kuchařky“ pro rychlou privatizaci a deregulaci z dílny IMF a WB (tzv. 2. Washingtonský konsensus). Scházela zde – a stále ještě schází – politika řádu: Česká republika má všechny instituce právního státu a parlamentní demokracie, ale k tomu, aby byla skutečně právním státem

a funkční demokracií, jí dosud mnoho schází. Jako důsledek ideologie „kapitalismu bez přívlastků“ vyústila tzv. „česká cesta“ transformace v kapitalismus s přívlastky nelichotivými: „marxismus–naruby“ (T. Halík), „marxistická vulgarizace Fridricha Hayeka“, dokonce „gangsterský kapitalismus“ (J. Sokol) – což mohlo znít ve své době přehnaně, ale později jeden z vůdců zaniknuvší strany, která selhala jak v privatizaci tak v odpovědnosti za ustavení legálního rámce ekonomiky, neváhal tohoto přívlastku použít pro svou vlastní stranu. A v dnešním mediálním žargonu v naší vlasti patří přívlastky „mafánský“ a substantivum „kmoť“ k nejčastěji frekventovaným. Má vlastní kritika z konce 90. let, ač užívala méně emotivních přívlastků – tedy liberalismu nepochopeného a zneužitého – neměla – až na výjimky – dostatečnou společenskou odezvu, ani na evropském fóru (viz *Mlčoch, 1998*).

Takovou výjimkou byl „List k sociálním otázkám v České republice“. Ten se v článku 17 jasně vyjádřil, že církev se staví za sociálně ekonomický systém postavený na právním a mravním řádu, a v tomto článku také konstatuje, že „z historicky dosud se vyskytujících vzorů má ke křesťanskému sociálnímu učení nejbližší koncepce sociálního tržního hospodářství“, spojená s tradicí ordo–liberalismu (Pokoj a dobro, ČBK 17. listopadu 2000, str. 26). List byl přijat nakonec relativně nejvíc vstřícně tehdejší Českou sociální demokracií, přesněji jejím křídlem reprezentovaným Vladimírem Špidlou. Tato afinita křesťanského a sociálně–demokratického politického proudu je typická právě pro sousední Německo. V naší sociální demokracii je – již od tradice části reformních komunistů – dosti silné ideové křídlo zhlížející se ve Švédsku, ve „Skandinávském modelu“. K tomu, aby nám mohl být tento model vzorem, však nám v ČR mnoho schází: nacházíme se na opačné části spektra vzájemné důvěry mezi občany i důvěry vůči institucím státu, stejně jako v indexu vnímání korupčnosti prostředí pro byznys. A také ve státě vynucované solidaritě: zatímco pro Švédsko je typická ochota k vysoké progresivitě zdanění příjmů, my Češi jsme jednou z kuriozit post–bolševického daňového systému založeného nikoliv na principu „rovné oběti“ – tedy ochotě bohatších občanů přispívat na veřejné výdaje nejen absolutně, ale i relativně více – ale na „rovném zdanění“ (– a to ještě za zcela nerovných podmínek pro daňové úniky mezi zaměstnaneckou a zaměstnavatelskou třídou). V tom selhává i naše současná koalice, v níž máme jak silnější sociálně–demokratický tak slabší křesťansko–demokratický proud. „Progresivní sazbu berní“ známou již ve starém Rakousku, a samozřejmě dnes ve všech vyspělých zemích kapitalistického Západu tak u nás principiálně třímá jen KSČM, s níž my ostatní nemluvíme.

A ještě jeden příklad podstatných rozdílů mezi českou a švédskou kulturou byznysu i politiky se mi vybavuje. Ještě před vznikem finanční krize se Švédsko nacházelo vysoko – hned za USA – v produktivitě bankovního sektoru. Pokud jde však o podíl finančního sektoru na tvorbě hrubého domácího produktu, bylo Švédsko naopak na dně srovnávací tabulky, již tehdy rovněž vévodily USA (a Švýcarsko, UK,...). Vysvětlení této záhady se mi dostalo od bankovního experta na semináři v Bruselu: ve Švédsku jde o jinou podnikatelskou a bankovní kulturu: tamní banky jsou – prý – ochotny větší část svého přebytku rozpouštět svým klientům! Jaký div, že k nim mají klienti tak vysokou důvěru? V našich krajích spořicí účty v bankách nekryjí ani inflaci, a dividendy vlastníků bank jsou osvobozeny od daní – díky ministru financí, který stál donedávna v čele křesťanských demokratů. Prvorepublikový poslanec a ministr JUDr. František Nosek – ve františkánské rodině kandidát na beatifikaci – psal ještě jako student za Rakouska do „Sociální hlídky“ o významu progresivní sazby berní, a po ukončení Právnické fakulty UK se vypravil na zkušenou do Německa, aby se specializoval na oblast „kapitálových daní“. A tak by se křesťanští demokraté v politice mohli a měli na JUDr. Františka Noska rozpomenout.

Ale i pro sociálně–demokratický proud hlásící se k sociálně tržnímu hospodářství skandinávského typu se rýsují náročné výzvy do budoucna; a nejen pro něj. K doporučení pro „Cestu na Sever“ se v otázkách reformování sociálního státu přiklánějí i experti pověřeni Ekonomickou komisí EU R. Liddle a F. Lerais v dokumentu „Europe's Social Reality“ (Brusel 2006). Náš významný sociálně–demokratický zastánce „švédského modelu“ Miloš Pick až do smrti hájil superioritu tohoto „znalostně–sociálního“ modelu. Liddle a Lerais jsou pro „Cestu na Sever“ především pro jevově nejlepší slučitelnost zaměstnání žen na trhu práce a jejich role jako matek: porodnost ve Švédsku je „komfortně nízká“, což v ptydepe Bruselu znamená, že je sice pod úrovní prosté reprodukce, ale (zatím) nikoliv s katastrofálními demografickými důsledky. Tedy pokud za katastrofu nepovažujeme vývoj ukazatelů sňatečnosti, rozvodovosti, a podílu dětí narozených již mimo rodinu. Skandinávský model je však ve své evoluci rozporuplný i z perspektivy těch dvou přívlastků „znalostní“ a „sociální“, a dynamiky trhu práce a porodnosti. Empiricky prokazatelná negativní korelace mezi výší vzdělání matek a počtem dětí, jež porodily, nevěští pro budoucnost znalostní ekonomiky nic dobrého. Navíc jde o tu část dnešní Evropy, kde sociální překážky pro získání vzdělání jsou již nepodstatné. A pokud platí aspoň zčásti dědičnost v normálním rozdělení hřiven a talentů, pak si „znalostní společnost“ zadělává na snižování kvality budoucí populace.

Je chabou útěchou, že Skandinávie na tom s kulturně podmíněnou degenerací „lidského kapitálu“ není sama. Ten výraz se může zdát příliš silný. Ale sociální lékařství již delší dobu poukazuje na snižování plodnosti u žen i u mužů, na rostoucí věk prvorodiček – už za hranicí biologického optima, ba dokonce i na některé zhoršující se zdravotní charakteristiky narozených dětí, jako důsledku těch jevů předchozích. Negativní korelace mezi výší vzdělání matek a porodností platí také pro „Anglosaxon model“, tedy pro liberální rodinnou politiku Velké Británie. A pokud jde o „Rýnský model“, platí zde rovněž. Rodinná politika Německa je štedrá a dlouhodobě neúspěšná. Profesori Kaufmann a Spieker již před několika desetiletími označili rodinu za Achillovu patu německého sociálně tržního modelu. A ke zlepšení je zatím daleko. Francouzský model je – alespoň relativně – stejně štedrý, ale přece jen úspěšnější. Francie dosahuje dnes „demografického optima“, jímž je 2,1 dítěte na ženu. Zájemce o podrobnější srovnání rodinných modelů odkazují na svou monografii o ekonomii rodiny (*viz Mlčoch, L., 2014*).

2. Kapitál rozvedený s prací v globálním věku: krize manželství

Norbert Blüm, svého času ministr práce a sociálních věcí ve vládě Helmuta Kohla, přišel před nedávnem na semináři hnutí „Křesťan a práce“ na Velehradě s pozoruhodným podobenstvím, jež nám poslouží jako spojovací můstek od úvah o krizi rodiny v sociálně tržním hospodářství, k zamyšlení, jaké důsledky pro „Rýnský model“ má nejen stárnutí populace, ale jev, který se datuje svými počátky do stejného období, a tím je globalizace světového hospodářství. „Německé sociálně tržní hospodářství“ bylo po válce koncipováno pro hospodářství v jeho národním rámci, pro jeden stát. Jako „Rýnský model“ by mohlo být považováno za základ pro celou kontinentální Evropu. Norbert Blüm říká: úspěch tohoto modelu stál na „sňatku mezi prací a kapitálem“. A skutečně: např. název studie profesora Antona Rauschera „Soukromé vlastnictví ve službách pracujícího člověka“ by podobenství o „sňatku“ napovídalo. V globálním věku – pokračuje ve svém podobenství Blüm – došlo k rozvodu mezi prací a kapitálem; přesněji: kapitál se rozvedl s prací – je na „volné noze“, v bezprecedentní situaci příležitostí pro mobilitu kapitálu v planetárním měřítku. A v podobenství by šlo pokračovat: rozvedený kapitál se navíc často zpěčjuje platit „výživné“ a uniká ze závazků přispívat na společné dobro zemí původu únikem do „daňových rájů“. Z dnes už nesčetných publikací na téma globalizace zde v kontextu sociální odkazují jen na dva prameny. Sborník Sabourin et al. „The Social Dimensions of Globalization“ je výsledkem „dílny“ (workshop) o globalizaci na přelomu tisíciletí, který se konal na půdě Papežské akademie sociálních věd (Vatican City

2000). Na 5. Evropských sociálních týdnech v belgickém Ostende prezentoval Jos van Gennip svou studii „Capitalism and Inequality“. Oba prameny poukazují na skutečnost, že globální dimenze bezprecedentní mobility kapitálu vedla k obrovskému růstu výnosů z rozsahu (returns to scale), koncentraci a centralizaci vlastnictví a bohatství, a k vážnému rozevření nůžek v distribuci příjmů a bohatství mezi velice úzkou vrstvou „vítězů“, a velice širokou základnou „nevítězů“, jež plodí ztrátu sociální soudržnosti i v bohatých zemích Západu.

Na straně druhé, kapitál investovaný v rozvojových zemích přispěl k tomu, že řádově stovky milionů pracujících se mohly pozvednout ze dna té nejdrsnější bída, měřené např. příjmem 1 amerického dolaru na osobu a den. Jde zvláště o země jihovýchodní Asie, a mezi nimi především Čínu (podle odhadů Světové banky právě tam se zlepšila situace více než 70 % těch nejchudších světa). Toto pozitivum je zapláceno – kromě nedemokratického charakteru režimů v řadě těchto zemí – také tím, že kapitál tam investovaný často nedodrжуje pracovní, sociální a hygienické standardy, standardy bezpečnosti a ochrany práce a limity znečišťování životního prostředí, jaké se v Evropě už staly dávno samozřejmostí. Tato samozřejmost je v posledních letech ovšem i v Evropě vystavována těžkým zkouškám, a do budoucna nad ní teprve visí otazník. Evropská unie činí pokusy o nápravu tím, že by ráda tlačila na investory ze zemí původu kapitálu, aby v zemích, kam kapitál vyvážejí, více respektovali evropské pracovní, sociální, hygienické a bezpečnostní standardy. Mají tyto snahy o zlidštění kapitalismu šanci?

3. Vize obnoveného sňatku mezi prací a kapitálem v globálním měřítku

Na tuto otázku nacházíme dvě odpovědi, jak už to bývá. Zastánci liberalismu „čistého a tvrdého“ („pur et dur“ jak říkají Francouzi), budou argumentovat tím, že to ani nijak nejde: rozvojové země mohou zbohatnout jen tím, že přilákají kapitál právě svou lacinou pracovní silou, ochotnou akceptovat tyto tvrdé podmínky – jaké ostatně byly běžné i v Evropě na úsvitu kapitalismu. Jím poněkud paradoxně – ale zase ne tak překvapivě – notují znovu se objevivší zastánci neo–marxismu a post–marxismu. Tak i u nás se v edici „Socialistického kruhu“, např. ve sborníku, jehož editorem a vůdčí osobou je Michael Hauser, můžeme setkat s argumentací naší generaci známou již z mládí. Jde o kritiku reformismu a jeho iluzí, že by šlo kapitalismus vůbec zlidštit. Sociální stát byl podle této argumentace mladých marxistů jen historicky dočasným a přechod-

ným ústupkem kapitálu, učiněným po 2. světové válce jen pod tlakem existence Sovětského svazu a jeho socialismu. („Reálný socialismus“ jak jsme ho znali, je ovšem těmito mladými také tvrdě kritizován (přídomek „prašivina“ je dost výmluvný) – ve jménu budoucího, nového a už poučeného socialismu(?)). Jen na okraj poukazují v této souvislosti na zvláštnost, která by stála za další prozkoumání, že naopak prof. Hobsbawm, anglický myslitel marxistické orientace starší generace, naopak viděl sociální dimenzi státu jako tu jedinou, která státu do budoucna zůstane (poté, až stát ztratí všechny ostatní atributy své někdejší suverenity – předané postupně nadnárodním a globálním institucím vládnutí).

Druhou odpověď považují za jediné přijatelnou – protože ta první by nevěstila do budoucna nic dobrého – když ne opakování revolucí, tak situaci rostoucí anarchie a to již v globálním měřítku (dnešní mezinárodní terorismus je ovšem již vykročením po této cestě ke katastrofickému scénáři). Pozitivní odpověď na otázku po šancích na zlidšťování kapitalismu dávají v Evropě politické strany s nejstarší historickou tradicí: křesťanští a sociální demokraté. V té křesťanské větvi se lze v poslední době opřít o vizi spojenou se jménem více než symbolickým: Reinhard kardinál Marx (*R. Marx 2013, německý originál 2008*) vydává knihu „Kapitál“, která je polemikou s jeho slavně i neslavně známějším jmenovcem. V tradici katolické sociální nauky je tato kniha ovšem i tvrdou kritikou excesů tvrdého a (ne)čistého kapitalismu, bezohledných a nezodpovědných spekulativních investorů, jejichž hrabivost nebere žádné ohledy na důsledky jejich počínání. Reinhard Marx nenabízí nic méně než zobecnění někdejší křesťanský založené vize sociálně tržního hospodářství z národního měřítku na globální dimenzi. Principy „sociálního vyrovnání“, spoluúčasti zaměstnanců na vlastnictví a rozhodování v podnicích, spoluodpovědnosti, solidarity a subsidiarity právě svým globálním rozměrem představují novou výzvu pro generaci, která již přichází, a která začíná být ohrožována ztrátou důvěry v budoucnost. V tomto smyslu na knihu R. Marxe odkazuje i Jos van Gennip na nedávných Evropských sociálních týdnech, které se konaly v Ostende. A stejnou ambicí – vysokou, ale plně oprávněnou – představuje programový dokument o sociálně tržním hospodářství vydaný zcela nedávno Nadací Konráda Adenauera. V celkové bezradnosti, jak ven z krize euro–americké civilizace – která je zjevná i ze setkání jejích finančních, obchodních a průmyslových elit v Davosu posledních let, začíná německé myšlenkové zázemí politiky domácí i zahraniční cestu zpět ke kořenům (ad fontes), a díky tomuto ukotvení může aspirovat na roli lídra – v Evropě i ve světě.

Přihlášení se k této vizi je však podmíněno jednou výhradou, a jednou předběžnou podmínkou „sine qua non“. Tou výhradou je přetrvávající bolest „achilovky“ rodiny a faktické motivace k bezdětnosti v německém modelu. Má-li Evropa nabídnout světu svůj koncept sociálně tržního hospodářství pro 21. století, musí do něj přinejmenším zahrnout zkušenost s pro-rodinnými politikami na „francouzské straně Rýna“. Někteří Erhardův příslib „ekonomického blahobytu pro všechny“ nesmí nadále vylučovat ty, jimž není dovoleno se narodit. Solidární hospodářství nemůže pomíjet ty nejbezbrannější. Budoucnost euroatlantické civilizace rozhodně nebude ve vizi stárnoucích penzijních rentiérů, kteří by chtěli své nepřijaté děti nahrazovat zisky z vykořisťované – i dětské – práce na ostatních kontinentech.

Tou předběžnou podmínkou – aby tato vize globálního sociálně tržního hospodářství nebyla jen čirou utopií – je „obnova sňatku mezi prací a kapitálem“. Třídní smír nemůže a nesmí být jen zbožným přáním. V základu poválečného uspořádání Evropy a vzniku Evropské unie byl „irenický vzorec“ – idea smíření. Smíření mezi národy – především mezi Němci a Francouzi – jehož je „Rýnský model“ symbolickým vyjádřením. A smíření mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Na krizi manželství, na rozvodu, mívají svůj podíl obě strany. Tak je tomu i u rozvodu mezi prací a kapitálem. Pokud někde odbory považují svá práva – včetně stávky – za jakési „ústavní pověření k revoluci“ (M. Spieker), a pokud zase druhá strana vidí v odborech jen zločince, které je třeba zakázat, smír je nemožný. Pokud jedni stupňují své mzdové požadavky tak dlouho, až svůj podnik přivedou k bankrotu – a pokud ti druzí „odklánějí“ své zisky, aby neplatili daně – dokonce ani z těch nemravných příjmů, jež získali drancováním veřejných rozpočtů – je ovšem smír nemožný.

Nadace Memento Lidice byla založena na jedné myšlence, a na jednom intuitivním tvrzení. Tou jedinou a nejdůležitější myšlenkou bylo smíření: mezi Čechy a Němci, mezi různými politickými orientacemi, a konečně smíření mezi církvemi – jako prvním předpokladu těch dvou prve jmenovaných smíření. Tím intuitivním tvrzením je pocit, že v Lidicích, z důvodu mimořádných osudů této obce, jsou všechny tyto tři dimenze smíru – a předpoklady k „obrácení“ zúčastněných konfliktních – chcete-li „dlouhodobě rozvedených“ – stran obsaženy více než kdekoliv jinde v Čechách. Tato myšlenka smíření, a tento intuitivní pocit potom činí tento náš seminář zvláště příhodný pro rozhovory o budoucnosti sociálně tržního hospodářství.

Odkazy a zdroje

- Albert Michel: Capitalisme contre capitalisme*, 1991 (angl. Capitalism against Capitalism, London, Whurr Pu. Ltd, 1993)
- Blüm, N.: Gerechtigkeit. Eine Kritik des Homo oeconomicus*. Herder, Freiburg 2006 (český překlad Pavel Nohel: Spravedlnost. Kritika homo oeconomicus).
- Europe's Social Reality. A Consultation Paper from the Bureau of European Policy Advisers*. EC, Brussels 2006.
- Franke, S. F. – Gregosz, D.: Sociálně tržní hospodářství – co to znamená?* („Soziale Marktwirtschaft–Was heisst das konkret?“) Konrad Adenauer Stiftung, orig. Berlin, český překlad Praha, březen 2013.
- Gennip, J. van.: Capitalism and Inequality. The failure of the free market as a challenge for the Rhineland model*. Socires, Oostende, 5.th European Social Weeks, January 23–25, 2014
- Hasse, R. – Schneider, H. – Weigelt, K.: Lexikon sociálně–tržního hospodářství*. Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2008. (Překlad z 2. německého vydání).
- Hauser, M.: Kapitalismus a sociální stát*. Socialistický kruh, Praha 2007.
- Hobsbawm, E.: The Future of the State*. Oxford, Institute of Social Studies, Development and Change, 27, 1996, pp. 267–278.
- Höffner, J.: Economic Systems and Economic Ethics*. Ordo socialis No. 1/1987
- Malý, R.: Realizované řešení eurovize, makroekonomický vývoj v EU a demontáž evropského sociálního státu*. Scientia et Societas, 4/2013
- Martinek, C.: Cesta k solidaritě. Nástin sociálního učení církve*. Trinitas, 1998
- Marx, R.: Kapitál. Plaidoyer pro člověka*. Academia, Praha 2013
- Mlčoch, L.: Czech Privatization: A Criticism of Misunderstood Liberalism (Keynote Address at the 10th Annual Conference of European Business Ethics Network)* Journal of Business Ethics, 17, 1998, p. 951–959.
- Mlčoch, L.: La tentazione di „raggiungere“ un'economia felice (originally „Solidarity–Based Development)*. NUNTIUM no. 31/32, XI, 1–2/2007, pp. 147–151.
- Mlčoch, L.: Social well – being needs a glimpse of the transcendent dimension: Back from „prosperity's gospel to the gospel*. In: *Solidarity, the Challenge for Europe*. Acta of the 1st Catholic Social Days for Europe, Gdansk, 8–11 October 2009.
- Mlčoch, L.: Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Karolinum, Praha 2014
- Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice**. ČBK, Praha 17. 11. 2000
- Rauscher, A.: Soukromé vlastnictví ve službách pracujícího člověka*. Ordo socialis 28/, ČKA, Praha 1995.
- Sabourin, L. et al.: The Social Dimensions of Globalisation*, PASS, Miscellanea 2, Vatican City 2000.
- Spieker, M.: Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*, ČKA, Praha 1996 (český překlad z německých originálů Katholische Soziallehre und soziale Marktwirtschaft, Gewinn und Gemeinwohl, Zivilisation der Solidarität).
- Spieker, M.: Sociální stát a jeho krize*, ČKA, Praha 1996 (český překlad z německých originálů Sozialstaat, Menschenbild und Sozialstaat, Die soziale Dimension Europas, Der ruinöse Sozialstaat).